

Att göra
demokrati
- i praktiken

#VIMÅSTE
PRATA

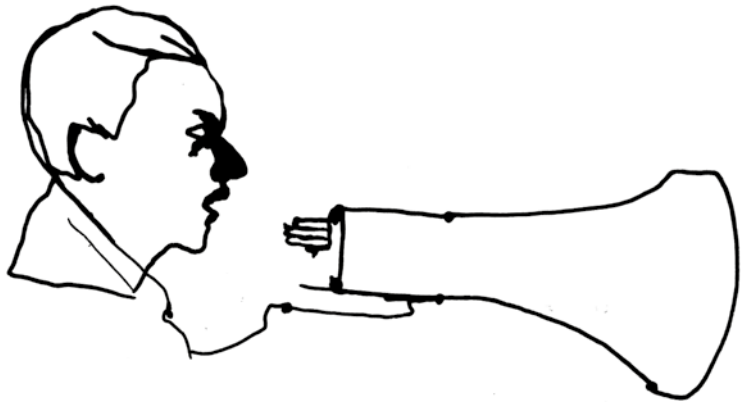
 SVERIGES FOLKHÖGSKOLOR
Rörelse- och regionägda folkhögskolor i samverkan

Innehåll

Att göra demokrati – i praktiken.....	5
Förord	6
Demokrati och utbildning	
– didaktiska överväganden för undervisning	8
Demokratisk förhandling och kompromiss.....	20
Sokratiska samtal	23
Språket och vi	26
Viktigast i livet – för dig, för oss, för alla	28
Praktisk demokrati.....	31
Innanför eller utanför – ett spel om delaktighet	33
”Vi måste stärka deltagarnas demokratiska självförtroende och få dem att förstå att deras röster räknas och betyder något”	39

Att göra demokrati – i praktiken

#ViMåstePrata är ett initiativ för demokratiarbetet inom folkbildningen. Tillsammans stärker vi demokratins motståndskraft och värnar det demokratiska samtalet. Ett mäktigt uppdrag.

Det är lätt att hamn i stora ord när vi talar om demokrati och då glömma att det handlar om människor och relationer, alltså hur vi är med varandra och tar beslut tillsammans. Men demokrati är ytterst konkret och behöver övas. Folkbildningen, både folkhögskolor och studieförbund, bidrar med mötesplatser där demokrati praktiseras och skapas.

I den här skriften återfinns viktiga och högst konkreta metoder för demokrati, i klassrum och cirklar för lärare och ledare. Här delar erfarna lärare med sig av sina arbetsätt. En skatt för demokrater.

”Vi måste stärka deltagarnas demokratiska självförtroende och få dem att förstå att deras röster räknas och betyder något” säger Stefan Gunnarsson på Ålsta folkhögskola – det är vad det här materialet handlar om. Att ta plats i gruppen, hitta sin röst och vara delaktig.

Läs igenom texterna och fundera över vilken övning som passar bäst i din grupp med dina deltagare.

Trevligt demokratiarbete!

#ViMåstePrata genom

**Gerhard Holmgren,
Folkhögskolornas in-
tresseorganisationer**

**David Samuelsson,
Studieförbunden**

Förord

Ambika Hensell Ek,
handläggare
Rörelsefolkhög-
skolornas intresse-
organisation (RIO)

Fortbildningskursen *Allmän kurs i utveckling* startade hösten 2017 på. Kursen startade utifrån ett initiativ från intresseorganisationerna Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation och Offentligägda folkhögskolors intresseorganisation som ett svar på behov om fortbildning. Sedan dess har 118 lärare på allmän kurs gått fortbildningskursen från 60-talet olika folkhögskolor runt om i landet. Kursen genomförs som en uppdragsutbildning och genomförs i samverkan med Örebro universitet.

Ett av kursens syften är att bidra till en arena för kunskapsfördjupning, samtal och erfarenhetsutbyte utifrån aktuella frågor och relevant forskning. Där lärarna genom sin klokskap, erfarenheter och professionella förhållningssätt får utrymme att diskutera och problematisera den dagliga lärargärningen på Allmän kurs. Lärare som skapar rum för lärande och därigenom bidrar med bildningsperspektiv samt skapar engagemang bland folkhögskolans deltagare ute på folkhögskolorna. Det är i det mötet där deltagare med olika bakgrunder, erfarenheter och behov möts och genom folkhögskolans pedagogik ges en egen röst i sin lärandeprocess.

Folkhögskolans arbete med demokrati är och har alltid varit ett fundament på folkhögskola där demokratin genomsyrar såväl folkhögskolans värdegrund som pedagogiskt förhållningssätt och didaktiska vägval.

På kursen *Allmän kurs i utveckling* genomfördes under våren 2021 en uppgift som särskilt syftade till att belysa just demokratiarbetet i undervisningen. Detta delmoment genomfördes i samverkan med projektet Vimåsteprata och ville aktualisera frågor som; Hur gör lärare demokrati på folkhögskola och hur kan det förstås i relation till bildning?

De övningar som lärarna designat speglar en mångfald av såväl kreativitet som didaktiska strategier och vägval. Här redogör lärarna på Allmän kurs för hur dessa övningar kan användas för att stimulera kunskap och kompetens om demokrati hos sina deltagare. De pekar också på den komplexitet som det innebär att arbeta med demokrati.

Övningarna utgår ifrån folkhögskolans pedagogik och

didaktik med förankring inom traditionell bildningstradition. Materialet är dock tänkt som ett inspirationsmaterial för den som är generellt intresserad inom folkbildningen då demokratiuppdraget är gemensamt för oss alla.

Demokrati och utbildning – didaktiska överväganden för undervisning

Sam Paldanius,
universitetslektor
Örebro universitet

Demokrati, ett ord som härstammar från antikens Grekland. Ordet och dess betydelse är sammansatt av *demos* – folket, och *krati* – styresskick, eller på svenska folkstyre (se not). Demokrati betyder att folket tillsammans bestämmer hur de vill ha det. I den här texten är ambitionen att på avgränsat och rimligt begripligt sätt behandla några för dagen aktuella frågor rörande demokrati, speciellt anknytningen mellan demokratins problem och utbildning och bildning i folkhögskolor.

Låt oss börja med att demokrati har haft en anknytning till folkhögskolor under hela folkhögskolans existens. När den första folkhögskolan startade i Danmark var demokrati ingen självklarhet i landet. Ändå var folkhögskolans fader, Grundtvig, inbegripen i en laddad politisk diskussion om regionen Södra Jylland eller som den numera heter Schleswig-Holstein i Tyskland. På 1840-talet tillhörde den regionen Danmark men många bönder och borgare upplevde att Danmark förtryckte dem och de ville bli fria. Grundtvig menade på att tryckfrihet, en demokratisk rättighet och ett demokratiskt värde, kunde vara ett medel för att få befolkningen att känna sig friare och också vilja bli mer danska. Tryckfrihet, det vill säga rätten att publicera sina texter/åsikter till andra krävde emellertid skrivkunighet och formuleringskonst. För att alla i regionen skulle få möjlighet att utnyttja tryckfriheten, menade Grundtvig att de behövde mer utbildning genom en folkets högskola. 1844 startade Danmarks första folkhögskola i Rödning på södra Jylland. Några år senare startade två krig med den slutliga konsekvensen att Danmark gav upp regionen.

Den här ingången sätter fokus på ett av demokratins problem. Om alla medborgare i en demokratisk stat ska ha rätt att delta i de beslut som måste fattas, så verkar det förnuftigt att alla måste förstå vad besluten handlar om. Att människor röstar utan att tänka igenom vad de röstar på kan vara farligt på så sätt att de kan ge makten till någon

Not

Olika författare representerar olika synsätt om klassisk grekiska. Vanligen finner man olika förklaringar till ordet -krati. En del hävdar att ursprunget är det grekiska substantivet "krati", verbet "kratein" eller ordet "kratos" vilket avser själva makten som folket eller tyrannen utövar. Detta utreds ej vidare här.

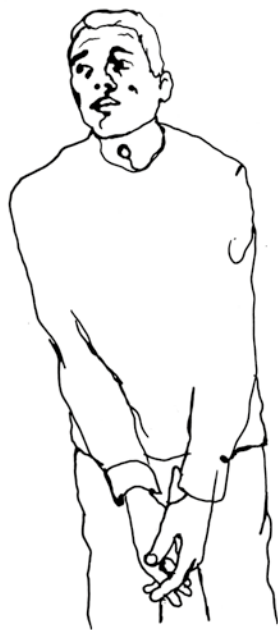
pratar och lovar bra saker men egentligen vill göra något annat. Problemet uppstår för att människor lever i olika praktiker. Vanliga ansvarsfulla människor sköter sina sysslor och får på så sätt samhället att fungera i deras praktik. Politiker sköter sina sysslor och försöker få samhället att fungera på ett övergripande plan med framtiden i sikte. Ibland har vanligt folk och politiker svårt att förstå varandra just för att de lever i olika praktiker som ändå hänger ihop. Detta kan skapa frustration.

På Grundtvigs tid var möjligheterna till utbildning koncentrerade till städerna, samtidigt som den största delen av befolkningen var bönder. I dagens Sverige har de flesta en grundläggande bildning, särskilt om vi tänker de grundkunskaper som erhålls i grund- och gymnasieskola. Men problemet kvarstår dock, eftersom samhället och dess funktioner har blivit mycket mer komplexa jämfört med Danmarks 1840-tal. Jag tror att vi alla i dagen samhälle kan säga att vi inte begriper allt det beslutas om i riksdagen. Det är helt enkelt för många ämnen och frågor som det ska tas ställning till, för att få vårt samhälle att gå ihop och gå runt. Många frågor har dessutom inget givet rätt eller fel. Resultatet blir kompromisser för minsta möjliga skada och mesta möjligheter för framtiden. Det är ett viktigt skäl till att statliga institutioner har många medarbetare och ofta tar lång tid på sig vid beslut, åtminstone i jämförelse med ett litet företag där huvudsaken mycket väl kan koncentreras till vinstmarginalen.

Med det sagt vill jag betona att en viktig fråga rörande ett demokratiskt statskick alltid har varit medborgarnas kunskapsnivå. Jag skall ge två exempel.

Enligt de flesta källor föds demokrati som idé och handling i flera grekiska stadsstater ungefär samtidigt omkring 600–400 f.kr. Aten utmärker sig med sina skrivna källor. Atenarna gjorde naturligtvis många misstag. Till en början var de fria männen på agoran (torget, mötesplatsen) nöjda med att få rätten att delta i viktiga beslut. Många fick förtroende för den talare de uppskattade mest, till exempel den som talade bäst och lovade mest fördelar till dem.

Vad de inte visste var att ibland kunde denna person eller grupp undvika att berätta vad de egentligen planerat. Så fort

de fick möjlighet använde de sin makt för att avskaffa demokratin och gjorde sig själv till kung, eller tyrann som det hette på den tiden. Atenarna glömde i början bort att tänka kritiskt, hur deras röst kunde påverka och varför de röstade som de gjorde. Det grekiska exemplet i antiken slutade i revolution och kan anses vara en dyrköpt läxa om demokrati.

Nåja, det här var trots allt 2500 år sedan, de visste väl inte så mycket på den tiden eller? Låt oss kort reflektera över en liknande händelse för mindre än 100 år sedan i Tyskland. På den tiden hade stora delar av Europa och speciellt Tyskland minst lika hög utbildningsnivå som Sverige. Den politiska situationen i 1920-talets Tyskland präglades av en global ekonomisk kris, en allt svagare regeringsmakt och en stark polarisering mellan politisk vänster och höger. Båda sidor ansåg att den andra sidan bar skulden till landets problem. Det uppstod gatukravaller i städerna. I den situationen förefaller det som att allt fler ”vanliga” tyska medborgare valde att rösta för en bättre ordning i samhället, inte nödvändigtvis för att de uppskattade ideologin men för att de var trötta på oordning, kriminalitet och våld. Den som talade bäst om ordning, stolthet och välfärd till folket var Adolf Hitler. 1933 valdes han till rikskansler (ungefär som statsminister) och sex år senare utbryter andra världskriget. Den här gången blev läxan fruktansvärt mycket mer dyrköpt.

Det är naturligtvis möjligt att tolka exemplen ovan som kritik mot demokrati men avsikten är faktiskt tvärtom. Demokrati som statsskick har sina självklara svagheter men det är ändå den bästa styrelseform för nationer vi känner till. Alternativen har alla visat sig vara undermåliga jämfört med demokrati, givetvis förutsatt att vi värdesätter vissa av demokratins grundläggande beståndsdelar. En av dessa nämndes i början, tryckfrihet, det vill säga att du och jag har rätt att trycka texter och budskap, eller skriva meddelanden på internet utan att hamna i fängelse. Ett annat värde kopplat till demokrati är yttrandefrihet, det vill säga att du ska ha rätt att tänka och säga vad du vill, ja med viss begränsning för yttranden som riktar hat eller hot mot enskilda människor eller grupper. Dessa friheter känns självklara för oss i dag, men för de människor som tvingade fram den utvecklingen kostade det mer än svett.

I grunden för dessa värden finns ett centralt begrepp, nämligen *frihet*. Begreppet frihet tillsammans med *folk* utgör själva basen för demokrati. Frihet betyder att alla Sveriges medborgare är fria att välja som de vill. När vi går och röstar finns skärmar uppsatta så att ingen kan se hur du röstar. Skärmarna är ett uttryck för att vi värnar om friheten. Ingen annan har rätt att försöka pressa dig att rösta på ett visst parti. Bara du som individ och vad du tycker ska vara grund för din röst. Men precis som i antika Aten så har kandidaterna rätt att försöka övertyga dig att rösta på dem, till exempel genom att visa hur duktiga de varit tidigare eller vilka smarta lösningar de har för framtiden. Frihetsbegreppet och den definition vi använder innebär också att vi har en måttstock för att jämföra hur andra människor och länder berättar om demokrati. Många individer och länder som använder ordet demokrati men samtidigt begränsar dessa friheter bör vi ifrågasätta om de faktiskt har demokrati. Det gäller naturligtvis också vårt eget land.

Frihet – är inte det självklart?

I grund och botten är det medborgarna och deras engagemang som är grunden för demokrati och det kan aldrig vara på något annat sätt. På den grunden byggs institutioner för att underbygga, förstärka samt försvara demokratin. Men demokratin kommer alltid att vara hotad av samma krafter som för 2500 år sedan.

Några av de stora tänkarna som skrivit om demokrati, till exempel John Stuart Mill och John Locke, menar att grundkomponenten för en fungerade frihet i kollektiv är; individuell frihet så länge det inte drabbar andras frihet. Mitt frihetsbehov får helt enkelt inte gå ut över din frihet.

En kompis sa en gång: Vadå frihet, jag måste ju betala skatt? Hen fortsatte: När jag var barn var jag tvungen att gå i grundskolan? Bara jag går utanför dörren så möter jag en hel vägg med förbud. Kom inte och prata frihet med mig. Frihet är mest politikprat.

Onekligen hade kompisens en poäng. Men kanske kan det gamla talesättet ”man ser inte skogen för alla träd” också passa in. Filosofer såväl som den psykologiska vetenskapen har hjälpt oss förstå att för människor gäller allmänt att

när vi blir vana vid saker så slutar vi uppmärksamma dem. Jag kan till exempel bli van vid den frihet vi har i Sverige och istället börjar jag uppmärksamma de tillfällen när jag känner att min frihet blir begränsad. Det är en helt naturlig process men den kan också göra att vi blir nonchalanta eller i värsta fall ignoranta för de friheter vi har i samhället.

I vår tid av global konkurrens kommer värden som effektivitet, säkerhet och framgång att få starkare politisk vikt. Vem har inte hört förslagen om att sätta upp övervakningskameror i varje gatuhörn, i varje butik och kanske i slutändan i varje hem? Ett argument för det brukar vara att om vi inför kameraövervakning, så blir samhället mycket säkrare och de flesta av oss har ändå inget att dölja. Ett sådant påstående ger sken av att lösa problemet men missar också hela poängen om frihet. Frihet innebär att du skall ha rätt att bli filmad och rätt att inte bli filmad. I en demokratisk stat måste vi kollektivt hitta en kompromiss. Demokrati innebär att respektera andras synsätt och tillsammans diskutera fram de bästa lösningarna för alla medborgare. I samband med att förslag om övervakning, klimatfrågor eller kloning av människor presenteras är det viktigt, precis som i antikens Grekland, att fundera på vem talaren är och vad hen egentligen vill. Vi behöver kunskap för att kunna delta i diskussionen och ge vår åsikt om det.

Tidigare nämndes att ett problem för demokratin idag kan vara medborgare tappat intresse eller blir nonchalanta. Ett sätt att komma ifrån risken att bli nonchalant om politik och frihet i vår vardag är att jämföra med hur andra har det. För någon som bor i ett land med diktatur kan den svenska friheten uppfattas som enormt stor. Ofta räcker inte mediebilder för insikter i de här frågorna eftersom vi vant oss vid vad medierna levererar. Ett mycket bättre sätt är att prata med någon som kommer från ett annat land och jämföra vad frihet innebar där och vad det innebär i Sverige. Genom att få hjälp att se genom den andres ögon, upptäcker vi grunden för vår egen vardag.

Tillit

Ett annat viktigt värde som är absolut nödvändigt är tillit. Det följer av det individuella frihetsbegreppet. Alla kol-

lektiv är baserade på ett flertal individer och de behöver bestämma i vilken grad de vill och kan lita på varandra när det gäller gemensamma beslut. Om ingen litar på den andre så följer oftast att ingen tar ansvar och om ingen tar ansvar så blir det bara pannkaka av alltihop.

Tänk om det blir som i antika Aten, att den man röstar på har en hemlig plan så det blir något helt annat än man trodde? För att vi ska kunna lita på varandra så behöver vi kritiska undersökande röster. Dels behöver vi själva som medborgare vara kritiska och överväga om de vi lyssnar på har något konkret, faktabaserat att komma med eller om de bara är politiskt ballongprat. Dels behöver vi ha journalister som kan visa vad som är fakta eller påhitt. Ett exempel på det i vår tid är de amerikanska medierna som efter en tid började faktagranska alla påståenden från dåvarande presidenten Donald Trump. När de kritiskt granskade olika påståenden visade det sig snabbt att han verkade leva i en egen drömvärld där han trodde att fakta uppstod genom att han bestämde vad han ville. Trump var naturligtvis inte först med ett sådant synsätt, både tyrannerna i Grekland och Hitler i Tyskland tänkte på samma sätt. De som tyckte annorlunda, kritiska journalister och media, skulle exkluderas och skrämmas till tystnad. När journalister tystas av en statsmakt är det ofta en signal på att demokratiska värden håller på att försvinna.

Nästa fråga vi måste ställa i kritisk anda är om medborgaren kan lita på journalister. Journalister är vanliga människor så de kan väl köpas eller tystas? Absolut är det så. De som har riktigt mycket pengar kan också skapa egna mediekanaler som för deras talan till allmänheten. I dag ser vi en enorm uppsättning medier på internet som har privata intressen bakom sig. Deras uppgift är att förmedla nyheter, alltså riktiga nyheter men med en ton så att det gynnar en viss politisk riktning eller stat.

Den här utvecklingen innebär konkret att medborgaren behöver gå från tillit till kritisk tillit. Kritisk tillit betyder att vi precis som tidigare behöver känna tillit till den riksdag och regering som tillsats genom demokratiska val men vi behöver också vara kritiska till den information som lämnas. I stort sett alla har förmågan att vara kritiska, till

exempel att klaga om något inte är bra. Den kritiskt konstruktiva förmågan bygger på att förmågan att klaga men behöver också lite träning. Utbildning är den bästa vägen för att ge medborgarna de kritiska verktyg de behöver för att skärskåda den information som erbjuds.

En sista punkt anknuten till begreppet tillit i den här texten har att göra med olika synsätt och meningar när röster har räknats. I ett val kommer någon sida att förlora och då måste den sidan ha tillit till det demokratiska systemet. Folkets röster speglar folkets vilja. Jag tar upp det för att i stater där demokrati inte funnits så lång tid händer det att den förlorande sidan genast börjar ropa valfusk. Även om det naturligtvis hänt att anti-demokratiska människor försökt manipulera folkets val så bör den förlorande sidans rop främst tolkas som att de inte förstår eller bryr sig om folket. De vill inte se sig som förlorare helt enkelt. Den som är för demokrati har tillit till valsystemet och folkets röst tills annat bevisats. De som förlorat får helt enkelt försöka göra ett bättre jobb för att vinna folkets röster och förtroendet till nästa val. Det finns en berömd mening som många felaktigt tillskriver Winston Churchill eller Voltaire:

”I disagree with what you say, but I will defend to the death your right to say it.”

Vem som faktiskt myntade uttrycket är så vitt jag vet okänt men det speglar i alla fall Voltaires idéer om frihet och ger en hint om tillit till det demokratiska systemet (Shank 2021).

Av detta kan vi lära att en demokrati aldrig kan tas för given, den måste ständigt jobbas på, försvaras och förnyas. Demokratins starkaste försvar är ett folk med utbildning, som tänker demokratiskt och värdesätter den individuella frihet och det ansvar demokratin innebär. Som avrundning finns ytterligare en sak vi behöver kontempera. Utbildning är bara ett svar på demokratins problem om på frågan om den fungerar på ett bra sätt.

Didaktik för demokratimål

Utbildning är det starkaste skyddet för demokrati. Utbildning är dock ingen enkel lösning som tar bort hoten mot demokratin en gång för alla. Utbildning är mer som att ge

demokratin den näring den behöver för att växa sig stark.

Låt oss börja med att konstatera att när vi diskuterar utbildning och pedagogik så finns olika tillvägagångssätt för olika mål. Historiskt ägde den här diskussionen rum i Sverige under 1800-talet och kulminerade i början av 1900-talet. Diskussionen var en konflikt mellan vad vi kan kalla *utantillärande* och *meningsbaserat lärande*. Den första metodiken fungerade utmärkt för att lära sig enkla fakta. Många ansåg att detta var ett tillräckligt kunskapsmål, medan andra menade att det inte var tillräckligt. Målet vid utbildning om och för demokrati kan inte bygga på enkla fakta. Föreställ dig att du frågar en individ vid ett demokratiskt val om hur den resonerat om svårigheten mellan att å ena sidan värna miljön och å andra sidan försöka sänka bränslepriserna och den enbart svarar; demokratin startade i antika Grekland, det stod inget om miljöproblemen. Då har vi ett svar från någon som bara lärt sig fakta.

Lärande om demokrati måste både handla om de enkla frågorna om vad demokrati är, historiskt och i nutid (utantillärande) samt leda vidare in i den komplexitet som är demokratins praktik i samhället (meningsbaserat). Att utvecklas till en ansvarstagande samhällsmedborgare kan inte åstadkommas genom att läsa en bok. En samhällsmedborgare behöver både läsa boken för att förstå (inte enbart som fakta) och praktisera sina handlingar tillsammans med andra för att förstå sig själv och varför hen väljer att göra som hon gör. I den processen tydliggörs både *vad* man vill och *varför* man vill det. En didaktisk planering för demokratisk kompetens behöver både stimulera så många förmågor hos deltagarna som möjligt och utmana deltagarnas föreställningar om sig själva och samhället.

En av förutsättningarna i den här planering är att deltagare samtidigt befinner sig i en demokrati. Lärare erbjuds därför goda möjligheter att anknyta till ett av pedagogikens viktigaste begrepp, självverksamhet. Självverksamhet är pedagogiskt begrepp som utvecklats under närmare 500 år och som svensk folkhögskola plockade upp tidigt i sin historia. Den enklaste innebörden av begreppet är att deltagarens lärprocess måste inkludera moment av att göra själv till skillnad från att enbart imitera hur någon an-

nan gör eller bara följa instruktioner från 1-10. Eftersom alla människor startar sitt lärande utifrån sina förutsättningar kommer momentet *att göra själv* behöva olika anpassningar, en del gör avgränsade delar själv medan andra gör helheten själv.

Redan under romartiden skrev Seneca den yngre att man aldrig lär sig bättre än när man försöker undervisa andra. Forskning har sedan konfirmerat att olika processer mot samma kunskapsmål stärker deltagares lärande och ger samtidigt större möjligheter att diskutera och reflektera över målen. Som ett exempel kan vi ta fyra stegvisa och progressiva lärprocesser.

Deltagarna får börja med instruktioner om att läsa in grundläggande fakta om demokrati och skapa sig en första bild vad det är och hur den är tänkt att fungera.

Därefter börjar en ny process i samtal med varandra som bygger på frågan om vilka förutsättningar som är nödvändiga för att demokrati ska fungera som statsskick.

I en tredje process får deltagarna försöka strukturera ett undervisningspass för sina kamrater så att de skall lära sig mer om vilka värden som är nödvändiga för en hållbar demokrati. Det är viktigt att deltagarna använder sina resurser för att planera ett undervisningspass för sina kamrater.

I ett fjärde steg får deltagarna simulera ett möte i kommunfullmäktige där olika partier debatterar och försöker visa att deras ideologi och argument är bäst för ett givet mål. Det här exemplet syftar till att beskriva hur olika angreppssätt kan stimulera ett engagerat lärande.

Demokratisk förhandling och kompromiss

Tanken med övningen

Övningen syftar till att få igång demokratiska samtal och förhandlingar genom att ställa grupper inför en konkret beslutssituation. Övningen tränar deltagarna i att formulera och föra fram argument, men också att lyssna in och förhålla sig till andras synpunkter. Gruppen ska enas om ett gemensamt förslag, vilket även ger träning i att argumentera, förhandla, kompromissa och finna former för beslutsfattande.

Upplägg

Här beskrivs grundformen för övningen, som just detta fall exemplifieras med en aktuell situation, där deltagarna i mindre grupper ska besluta om hur ett vaccinationsprogram ska genomföras i en mindre kommun. Förutsättningarna är följande i detta fiktiva fall:

- Kommunen har 25 000 vaccindoser närmaste halvåret och hoppas kunna få in 25 000 doser till om ett halvår.
- Varje person ska ges två vaccinationer med cirka fyra veckors mellanrum.
- De flesta dödsfallen är bland pensionärer, och de största smittspridarna är tonåringar.
- Det finns ingen skillnad i biverkningar mellan olika grupper i befolkningen.
- Kommunen har 50 000 invånare, fördelat på följande grupper:
  - 10 procent Pensionärer (varav 1 500 bor på äldreboende).
  - 20 procent barn under 10 år.
  - 20 procent barn och unga 11–20 år.
  - 10 procent vuxna som står utanför arbetsmarknaden.
  - 40 procent yrkesverksamma (varav 5 000 arbetar inom vård och omsorg).

Fråga till grupperna

- Vilka grupper kommer ni att prioritera och varför?

Kim Larsson, Leksands folkhögskola och Kajsa Silfverdal Åreдалens folkhögskola

Gruppstorlek – antal deltagare

Mindre grupper, 4–6 deltagare. Övningen är tänkt för en skolklass, men det totala deltagarantalet kan variera utifrån förutsättningarna.

Tidsåtgång

40–60 minuter. Kan varieras utifrån förutsättningarna.

Avslutning

Övningen avslutas i storgrupp där de mindre grupperna delar med sig av sina erfarenheter till varandra.

Variationer

Ni kan anpassa såväl längden på övningen som gruppstorleken utifrån era förutsättningar. Självklart kan ni även hitta på egna frågor för diskussion och beslutsfattande. Här har vi valt att koppla till Coronapandemin, som är ett aktuellt och omdebatterat område. Det viktiga är att ni ställer gruppen inför en konkret beslutssituation med givna förutsättningar och ramar, som kräver att gruppen gör avvägningar och prioriteringar.

Språk och demokrati, ett sokratiskt samtal

Tanken med övningen

Målet med övningen är att få deltagarna att reflektera över hur språket kan kopplas till möjligheter att delta i det demokratiska samhället. Härigenom kan de få förståelse för att de, genom att fördjupa sina egna språkkunskaper, kan öka sina möjligheter till inflytande i samhället. Övningen bygger på så kallade sokratiska samtal där deltagarna ges stort utrymme att formulera egna svar, träna sig i att värderingsfritt lyssna på andra – och tillsammans i gruppen utveckla kunskap.

Förberedelser

Läraren/ledaren behöver förbereda en kort introduktion om sokratiska samtal. Här rekommenderas Ann S. Pihlgrens bok *Sokratiska samtal i undervisningen*, där en användbar modell presenteras (sidan 94).

Genomförande

- Passet inleds med att läraren/ledaren förklarar grunden för ett sokratiskt samtal och ger exempel på sokratiska frågor (10-15 minuter).
- Läraren/ledaren presenterar den frågeställning som ska diskuteras: Vilken koppling kan du göra mellan begreppen språk och demokrati?
- Deltagarna får enskilt fundera över frågan och skriva ner några anteckningar (cirka 5 minuter)
- Deltagarna delas in i samtalsgrupper om 3-4 personer. Varje grupp utser en samtalsledare och en sekreterare.
- Gruppdeltagarna delger i tur och ordning de andra sina svar på frågan. Samtalsledaren ser till så att turordningen följs och att alla ges utrymme att delta i samtalet. Sekreteraren antecknar de tankar och idéer som kommer upp i gruppen. Varje deltagare ställer minst en sokratisk följdfråga till respektive deltagare i sin grupp (20-30 minuter).
- Varje grupp får presentera sina tankar för resten av

Ida Nilsson
Skeppsholmens
folkhögskola och
Sophia Rasmussen,
Sörängens
folkhögskola

Grupporlek – antal deltagare

4-5 deltagare i varje grupp. Det totala deltagarantalet kan variera utifrån förutsättningarna.

Tidsåtgång

60-90 minuter, med möjlighet till förlängning om intresse och behov finns.

klassen. Gemensam utvärdering av hur deltagarna upplevde samtalet (cirka 20 minuter).

Variationer

Upplägget kan varieras utifrån gruppens storlek, sammansättning och studienivå. I vissa fall kan läraren/ledaren behöva bidra med inspiration för att hålla igång samtalet i grupperna. Detta kan exempelvis ske genom användning av inspirationsbilder kring ämnet som grupperna kan titta på vid behov. En annan möjlighet är följdfrågor skrivna på lappar, som deltagarna kan ta fram vid behov. Exempel på följdfrågor kan vara:

- Tala *till* och tala *med* – vad är skillnaden? Vilket är mest betydelsefullt för demokratin?
- Har alla samma möjligheter att delta i det offentliga samtalet? Vilka röster brukar höras i medierna?
- Vilken betydelse har kroppsspråket för hur vi blir lyssnade på?
- Språk och självförtroende – hur hänger det ihop?
- Har du upplevt att bli omkullpratad av någon?
- Hur kan vi använda vårt språk så att det blir mer inkluderande och välkomnande för andra?
- Hur kan dina språkkunskaper påverka din framtid?

Språket och vi

Tanken med övningen

Övningen är utformad som en introduktion till ett längre arbetsområde om språk och dialekter. Den kan även användas som en kortare övning, för att inventera de språk som talas av deltagare i en mindre eller större grupp. Genom att lyfta fram deltagares olika modersmål och språkliga kunskaper, kan deltagarna känna sig sedda och stärkta.

Förberedelser

Läraren/ledaren kan förbereda en introduktion om olika språk i världen – språkgrupper, skillnader och likheter mellan olika språk etc.

Genomförande

- Övningen startar med att läraren/ledaren inventerar alla språk som deltagarna i gruppen talar och skriver upp dem på tavlan.
- Läraren/ledaren presenterar sina egna språk och ger en kort introduktion, till exempel om skillnaden att prata ett språk flytande, lite grand och att bara kunna enstaka ord. Olika språkgrupper och likheter/skillnader mellan besläktade språk kan också belysas.
- Deltagarna får en kort stund enskilt fundera över hur de använder sitt/sina språk.
- Deltagarna intervjuar varandra två och två, utifrån deras språkkunskap och språkanvändning.

Frida Bexell och
Mona Säw, Uppsala
folkhögskola

Gruppstorlek – antal deltagare

Övningen är tänkt för en skolklass, men det totala deltagarantalet kan variera utifrån förutsättningarna.

Tidsåtgång

Cirka 40 minuter. Kan varieras utifrån förutsättningarna.

ja! nej!
JA! Ja!
Nej!

Viktigast i livet

– för dig, för oss, för alla

Eva Carnestedt
Wahnström,
Långholmens
folkhögskola och
Amani Nour, Kista
Folkhögskola

Gruppstorlek – antal deltagare

Minst 8 deltagare.
Övningen är tänkt för
en skolklass, men det
totala deltagarantalet
kan variera utifrån
förutsättningarna.

Tidsåtgång

70–90 minuter. Kan
varieras utifrån förut-
sättningarna.

Tanken med övningen

Övningen syftar till att deltagarna ska medverka i en demokratisk process. Det startar med individuella reflektioner och ställningstaganden, övergår därefter till samtal och beslutsfattande i mindre grupper och slutligen i en större grupp. Genom detta övas deltagarna i att hitta former för demokratiskt beslutsfattande, kring frågor som ligger dem varmt om hjärtat. De får erfarenhet av gruppdynamiska processer, både i mindre och i större grupper.

Upplägg

- Varje deltagare får enskilt skriva ner tre saker på ett papper: ”Vad är viktigast för dig i livet, i stort eller smått?” (Cirka 3 minuter.)
- Deltagarna paras ihop två och två slumpvis, till exempel genom ett namnhjul eller lottdragning.
- Paren får nu diskutera fram och bestämma sig för de tre saker som de gemensamt tycker är viktigast i livet, utifrån de sex alternativ som de hade tillsammans. (Cirka 5 minuter.)
- Därefter görs nya grupper där varje par slumpas ihop med ett annat par. Nu är det alltså fyra deltagare i varje grupp, som tillsammans ska komma överens och besluta om tre saker. (Cirka 7 minuter.)
- Nu ska grupperna slås ihop i ytterligare en omgång där en fyragrupp möter en annan fyragrupp, åtta deltagare totalt, för att komma fram till ännu ett beslut. (Cirka 10 minuter.)
- Slutligen samlas alla deltagare och fattar ett gemensamt beslut om de tre saker som är viktigast i livet. (Cirka 12 minuter.)

Gemensam diskussion

Nu kommer det viktigaste momentet i övningen, nämligen den gemensamma diskussionen. Grupperna får nu på minst 15 minuter samtala om vad som hände under öv-

ningens gång, detta utifrån deltagarnas egna reflektioner efter processen.

● Exempel på frågor kopplade till *demokrati* som kan lyftas är:

- Uppstod några konflikter - och hur hanterades de i så fall?
- Hur fattades besluten om vad gruppen skulle välja?

● Exempel på frågor kopplade till *grupprocessen* som kan lyftas är:

- Vem tog initiativ i grupperna och på vilket sätt?
- Vem var envis? Vem förde talan? Hur försökte deltagarna övertyga varandra?
- Lyssnade man lika mycket på alla deltagare?

Variationer

Frågan "Vad är viktigast för dig i livet?" är relevant för de flesta människor, men självfallet går det även att ställa andra slags frågor i denna övning. Även tidsåtgången för de enskilda "beslutsmomenten" kan variera, men bör inte dra ut alltför långt på tiden. Övningen kan ge upphov till många olika slags frågor som kan processas under lägre tid än de 15 minuter som angetts här. Anpassa utifrån förutsättningar och behov!

Åh ena sidan...

... åh andra...

... och andra...

- Du tänker fel

• Jag ingrar min
mig...

Jag ingrar min
åsiht.

Praktisk demokrati

Richard Lindberg,
Ulrika Ronnemo och
Eva-Britt Hopkins,
June folkhögskola

Gruppstorlek – antal deltagare

4–5 deltagare i varje grupp. Det totala deltagarantalet kan variera utifrån förutsättningarna.

Tidsåtgång

70–90 minuter. Kan varieras utifrån förutsättningarna. Tiden fördelas mellan: Introduktion och genomgång av uppgift (20–30 minuter), debatt i grupp (30 minuter) och avslutande samtal i helgrupp (20–30 minuter).

Tanken med övningen

Målet är att deltagarna ska upptäcka grupprocesser och parlamentariska möjligheter och utmaningar. Övningen kan också leda till insikter om att demokrati inte är samma sak som total frihet och att alla får sin vilja igenom. Det är också en praktisk övning som innefattar förhandling, kompromissande och beslutsfattande. Deltagarna tränas i att uttrycka sin åsikt, samarbeta och komma överens kring en uppgift. De får vidgade perspektiv och tvingas kanske omvärdera sina åsikter när de lyssnar på andra.

Upplägg

- Deltagarna får en fråga/ämne som de ska debattera i grupp. Scenariet kan till exempel vara följande: ”Ni har just bildat ett politiskt parti som fått makten i ett land. Ni i gruppen leder partiet och nu ska ni presentera fem frågor som ni vill arbeta med.” Gruppen diskuterar sig fram till de fem frågorna, genom att använda demokratiska metoder, utifrån hur de själva uppfattar demokrati.
- Gruppmedlemmarna tilldelas olika roller:
  - *Ordföranden* ser till att gruppen kommer igång, fördelar ordet och håller ordning på diskussionen.
  - *Moderatorn* ser till att alla kommer till tals, uppmuntar de tysta och låter ingen blir ”överkörd”.
  - *Observatören* har koll på grupprocesserna: Hur fattas beslut? Vilka svårigheter uppstår? Tycker alla lika?
  - *Sekreteraren* skiver ner anteckningar om hur grupparbetet fortskrider och vad gruppen kommer fram till.

Gemensam diskussion

Övningen avslutas med gemensam diskussion om vad som hände under övningens gång, utifrån deltagarnas reflektioner efter grupprocessen. Exempel på frågor:

- Vilka svårigheter/utmaningar mötte man under grupparbetet?
- Vilken var majoritetens åsikt, och minoritetens?
- Hur gjorde man för att komma överens i gruppen?

Innanför eller utanför – ett spel om delaktighet

Tanken med övningen

Målet med övningen är att deltagarnas ska förstå komplexiteten i en demokrati och vilka svårigheter och förutsättningar individer med olika bakgrund kan ha för att aktivt delta i en demokrati. Övningen kan inspirera till tankeväckande samtal om demokratins villkor för deltagande. Demokrati är inget som lever ett eget liv utan är beroende av att människor engagerar sig och värnar om rättigheter, skyldigheter och ansvar. Deltagarna kommer konkret att uppleva svårigheter när regelverk är otydliga eller annorlunda, vilket förhoppningsvis kan leda till spännande samtal om delaktighet och utanförskap, och om vem som bär ansvar för att alla ska kunna delta i demokratiska processer på lika villkor.

Material

Fyra kortlekar och de fyra spelinstruktionerna i kopieringsunderlaget (se nästa sida).

Förberedelser

- Möblera lokalen i öar, för 4–5 personer vid varje bord.
- Varje grupp får ett papper med spelinstruktionen.
- De fyra spelinstruktionerna är olika – vilket inte deltagarna ska få reda på i förväg!
- Uppmana deltagarna att alla är tysta från och med att spelinstruktionerna delats ut. Ingen får prata under spelets gång.

Genomförande

- Spelet börjar.
- Någon i varje grupp tar initiativet och delar ut den mängd kort som står i spelinstruktionen.
- De som vinner en runda byter palts och flyttar till ett annat bord. Gruppsammansättningen ändras alltså efter varje spelomgång.

**Stefan Gunnarsson,
Ålsta folkhögskola
och Anna Vormisto,
Södra Stockholms
folkhögskola**

Grupstorlek – antal deltagare

4–5 deltagare i varje grupp. Det totala deltagarantalet kan variera utifrån förutsättningarna.

Tidsåtgång

Totalt cirka 60 minuter, med möjlighet till förlängning om intresse och behov finns.

- Spela minst två rundor.

Tanken bakom spelet

Eftersom de fyra spelinstruktionerna är olika för grupperna, och ingen får prata, uppstår förvirring när deltagare kommer till en ny grupp. Förvirring kan uppstå, och det är just denna situation – och hur grupperna löser det hela – som eftersträvas.

Gemensam diskussion

- Övningen avslutas med gemensam diskussion. Exempel på frågor:
- Hur kändes det att komma som vinnare till ett nytt bord med andra regler? Uppstod förvirring? Varför?
- Vad hände i gruppen när den nya kom till bordet? Blev man irriterad eller försökte förklara?
- Skillnad mellan den som kan reglerna och den som inte förstår? Hur upplevdes det
- Vad behövs för att känna sig delaktig i en demokrati (Språk, kunskap om regler, normer och lagar)?
- Vem är ansvarig för att demokratisk delaktighet uppstår?

Spelinstruktioner – fyra olika för fyra grupper

Spelregler, grupp 1

- Ingen får prata under kortspelet.
- Alla ska tyst läsa igenom instruktionerna.
- Sortera ut alla kungar, damer och knektar. De ska inte vara med i spelet.
- Någon delar ut fem kort till alla.
- Den som delar ut börjar spela genom att lägga ut ett kort på bordet.
- Det gäller att ta stick. Högst kort vinner sticket. 10 är högst och ess är lägst.
- Man måste följa färg, det vill säga om den som börjar lägger klöver måste de andra också lägga klöver om de har den färgen. Kan man inte följa färg så lägger man en annan, och förlorar då det sticket.
- Man spelar tills alla har lagt sina fem kort. Den som fått flest stick vinner spelet.

- Varje spelomgång är cirka 5 minuter. Den spelare som vunnit flest spel under dessa minuter vinner och får byta bord och börja spela där.
- När det kommer någon ny till ert bord måste ni instruera den personen utan att prata och utan att visa den här lappen.

Spelregler, grupp 2

- Ingen får prata under kortspelet.
- Alla ska tyst läsa igenom instruktionerna.
- En person delar ut sju kort till var och en.
- Den som delar ut börjar spela genom att lägga ut ett kort på bordet.
- Det gäller att undvika att ta stick. Högst kort vinner sticket. Ess är högst och två är lägst.
- Man måste följa färg, det vill säga om den som börjar lägger klöver måste de andra också lägga klöver om de har den färgen. Kan man inte följa färg så lägger man en annan, och förlorar då det sticket.
- Man spelar tills alla har lagt sina sju kort. Den som fått minst antal stick vinner spelet.
- Varje spelomgång är cirka 5 minuter. Den spelare som vunnit flest spel under dessa minuter vinner och får byta bord och börja spela där.
- När det kommer någon ny till ert bord måste ni instruera den personen utan att prata och utan att visa den här lappen.

Spelregler, grupp 3

- Ingen får prata under kortspelet.
- Alla ska tyst läsa igenom instruktionerna.
- En person delar ut sex kort till var och en.
- Den som sitter till vänster om den som delar ut börjar spela genom att lägga ut ett kort på bordet.
- Det gäller att ta stick. Högst kort vinner sticket. Kung är högst och ess är lägst.
- Man måste följa färg, det vill säga om den som börjar lägger klöver måste de andra också lägga klöver om de har den färgen. Kan man inte följa färg så lägger man en annan, och förlorar då det sticket.

- Man spelar tills alla har lagt sina sex kort. Den som fått flest stick vinner spelet.
- Varje spelomgång är cirka 5 minuter. Den spelare som vunnit flest spel under dessa minuter vinner och får byta bord och börja spela där.
- När det kommer någon ny till ert bord måste ni instruera den personen utan att prata och utan att visa lappen.

Spelregler, grupp 4

- Ingen får prata under kortspelet.
- Alla ska tyst läsa igenom instruktionerna.
- En person delar ut fem kort till var och en.
- Den som delar ut börjar spela genom att lägga ut ett kort på bordet.
- Det gäller att undvika att ta stick. Högst kort vinner sticket. Ess är högst och två är lägst.
- Man måste följa färg, det vill säga om den som börjar lägger klöver måste de andra också lägga klöver om de har den färgen. Kan man inte följa färg så lägger man en annan, och förlorar då det sticket.
- Man spelar tills alla har lagt sina fem kort. Den som fått minst antal stick vinner spelet.
- Varje spelomgång är cirka 5 minuter. Den spelare som vunnit flest spel under dessa minuter vinner och får byta bord och börja spela där.
- När det kommer någon ny till ert bord måste ni instruera den personen utan att prata och utan att visa lappen.

Vi måste stärka deltagarnas demokratiska självförtroende och få dem att förstå att deras röster räknas och betyder något”

Under våren 2021 fick lärare som deltog på fortbildningen *Allmän kurs i utveckling* designa lektionstillfällen kopplade till demokrati. Men hur ”gör man” egentligen demokrati i stället för att bara prata om demokrati? Fyra lärare på Allmän kurs som deltog på fortbildningen ger sina perspektiv på hur folkhögskolor kan jobba med demokrati i praktiken.

För Stefan Gunnarsson, Ålsta folkhögskola, är demokratiarbetet en självklarhet.

–Alla skolor behöver jobba med demokrati. Demokrati är inget vi kan ta för givet utan vi behöver ständigt jobba med frågor om demokrati och hur den kan se ut, säger Stefan Gunnarsson och tillägger att tiden på folkhögskola handlar om att förbereda deltagarna på att samhället kan påverkas och hur det kan göras.

Eva-Britt Hopkins, lärare på June folkhögskola, beskriver att folkhögskolor når ut till vitt skilda grupper i samhället och kan sprida medvetenhet om de demokratiska värdena brett i samhället.

–Demokratiska värden och tänkande hotas alltmer av populistiska strömningar och även starkt antidemokratiska förespråkare, säger hon.

Arbeta demokratiskt i klassen

Hur arbetar på skolorna med demokratifrågor i undervisningen i dag?

–I det lilla försöker vi arbeta demokratiskt i klassen när vi ska ta beslut om olika saker. För att alla ska få chansen att påverka och få känna sig hörda, säger Stefan Gunnarsson.

Kim Larsson, Leksands folkhögskola, menar att för honom handlar det även om att prata om människors lika

värde och att berätta historier från olika människors liv. Han lyfter även vikten av ett källkritiskt perspektiv

-Vi är otroligt dåliga på att värdera källor, säger han.

Eva-Britt Hopkins lyfter fram språkundervisningen som ett sätt att arbeta med demokratifrågor.

-Det är där man lär sig att argumentera för sin sak och att lyssna på andras åsikter.

Arbetet med demokrati på folkhögskolor resulterar i att deltagare får med sig en mängd olika färdigheter. Sophia Rasmusson, Sörängens folkhögskola, delar upp det man får med sig från demokratiarbetet i två olika delar.

-Vi arbetar dels med undervisning om demokrati, exempelvis historisk bakgrund, definitioner och hur det funkar praktiskt. Dels undervisning för demokrati så som färdigheter i språk och social träning – sådant som gör att man vill och vågar delta i demokratin.

Sophia Rasmussen beskriver att undervisningen om demokrati ibland tenderar att handla om faktakunskaper som det är lätt att glömma på längre sikt.

-Men känslan av att våga höja sin röst, intresset för samhällsfrågor och ett förtroende för samhällets institutioner, det hoppas jag ska finnas med deltagarna också på längre sikt.

-Kortsiktigt är målet att fungera i klassrummet tillsammans med andra deltagare. Långsiktigt att de ska bli medvetna om hur en demokrati fungerar, och hur samhället är uppbyggt, tillägger Stefan Gunnarsson.

Olika slags utmaningar

De fyra lärarna uttrycker att det finns olika typer av utmaningar i jobbet med demokratifrågor.

-Många deltagare kommer från en bristfällig skolgång och tvivelaktiga umgängeskretsar med bestämda åsikter. Utmaningarna handlar i början om att slipa fram diamenterna som ligger gömda under skalet av bestämda åsikter, diagnoser och deltagarnas tro att deras tankar inte betyder något, säger Stefan Gunnarsson och tillägger att det här gäller att stärka deltagarnas demokratiska självförtroende och få dem att förstå att deras röster räknas och betyder något.

Kim tillägger:

-Många har redan etablerat faktaresistens och tror att samhället har lurat dem, tillägger Kim Larsson.

Eva-Britt Hopkins lyfter fram ytterligare en aspekt av demokratiarbetet på folkhögskolan.

-De deltagare som kommer från odemokratiska förhållanden i sina hemländer har en romantiserad bild av demokratin, att det finns oändliga resurser och att allt är möjligt. Deras föreställningar om demokrati överensstämmer inte alltid med verkligheten.

De fyra lärarna är överens om att arbete med demokrati är en viktig del av deras roll som lärare på Allmän kurs.

-Demokrati är integrerat med mig själv och så även med min yrkesroll, säger Eva-Britt Hopkins.

